

ХАРКОВЕНКО Роман
кандидат історичних наук,
завідувач науково-дослідного
відділу інноваційних технологій та
популяризації культури
Українського центру
культурних досліджень
kredo3@ukr.net
(м. Київ)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються та аналізуються особливості міжнародного досвіду та збереження культурної спадщини Республіки Казахстан в умовах глобалізації. Здійснено огляд пам'яткоохоронної галузі вказаної республіки в контексті співпраці з міжнародними інституціями у цій сфері, принципів впровадження державної політики розвитку охорони культурної спадщини Республіки Казахстан. Розглянуто передові сучасні практики збереження культурної спадщини, які знаходять своє втілення в реалізації успішних проєктів, рекомендованих в якості прикладів для всіх країн світу.

Методологія дослідження ґрунтується на системі теоретичних принципів (системності, історизму, об'єктивності тощо), логічних прийомів (аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія, гіпотеза тощо) та конкретних засобів дослідження, що дали змогу висвітлити особливості збереження культурної спадщини Республіки Казахстан в умовах глобалізації з урахуванням передового міжнародного досвіду в цій галузі.

Основними результатами дослідження є вивчення, аналіз, узагальнення та систематизація основ діяльності міжнародних інституцій у сфері охорони культурної спадщини і принципів впровадження державної політики Республіки Казахстан.

Наукова новизна результатів дослідження статті полягає в здійсненні аналізу співпраці Республіки Казахстан з міжнародними інституціями в пам'яткоохоронній галузі в умовах глобалізації.

Висновки та конкретні пропозиції автора: найзначніший процес сучасного світу – економічна і культурна глобалізація, яка робить істотний вплив на проблеми формування та реалізації політики у сфері охорони

культурної спадщини. На початку XXI ст. збереження пам'яток культурної спадщини є живим питанням. На сьогодні, коли з'являються нові тенденції і реалізуються проекти в практиці збереження культурної спадщини, визначення самого поняття «збереження культурної спадщини» набуває більш широкого змісту.

Більше 75 років Республіка Казахстан є членом ЮНЕСКО. Але після проголошення незалежності республіки контакти з ЮНЕСКО значно активізувалися і з відкриттям в грудні 1994 р. Офісу ЮНЕСКО в Алмати стали більш національно орієнтованими. Як наслідок, стали можливі певні досягнення у взаємовідносинах Республіки Казахстан та ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини.

В Республіці Казахстан питання у сфері охорони культурної спадщини належать до першочергових. Одним із пріоритетів просування Республіки Казахстан до числа 50-ти найбільш конкурентноздатних і динамічно розвинених держав світу є зміцнення ролі культури в процесі становлення державності країни на основі багатонаціональності та багатоконфесійності Республіки Казахстан. На сьогодні в свідомості казахстанського суспільства вкоренилася й успішно реалізовується ідея, суть якої полягає в тому, що казахстанець повинен бути не тільки здоровим та освіченим, але, перш за все, культурним.

Ключові слова: охорона культурної спадщини, об'єкт культурної спадщини, пам'ятка.

INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PRESERVATION OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article considers and analyses the features of international experience and preservation of cultural heritage of the Republic of Kazakhstan in the context of globalization. A review of the monument protection industry of the republic was carried out in the context of cooperation with international institutions in this area, the principles of implementation of state policy for the development of cultural heritage of the Republic of Kazakhstan. The best modern practices of cultural heritage preservation are considered, which are embodied in the implementation of successful projects, recommended as examples for all countries of the world.

The research methodology is based on a system of theoretical principles (systematics, historicism, objectivity, etc.), logical methods (analysis and synthesis, induction and deduction, analogy, hypothesis, etc.) and specific research tools that allowed to highlight the features of preserving the cultural heritage of Kazakhstan in the context of globalization, taking into account the best international experience in this area.

The main results of the research are study, analysis, generalization and systematization of the basics of international institutions in the field of cultural

heritage protection and the principles of implementation of state policy of the Republic of Kazakhstan.

The scientific novelty of the results of the research of the article is the cooperation analysis of the Republic of Kazakhstan with international institutions in the field of monument protection in the context of globalization.

Conclusions and specific proposals of the author: the most significant process of the modern world is economic and cultural globalization, which has a significant impact on the problems of formation and implementation of policy in the field of cultural heritage protection. At the beginning of the XXI century preservation of cultural heritage is a living issue. Today, when new trends appear and projects are implemented in the practice of cultural heritage preservation, the definition of the concept of «cultural heritage preservation» acquires a broader meaning.

The Republic of Kazakhstan has been a member of UNESCO for more than 75 years. But after the proclamation of the republic's independence, contacts with UNESCO became much more active and with the opening in December 1994 of the UNESCO Office in Almaty became more nationally oriented. As a result, certain achievements in the relations between the Republic of Kazakhstan and UNESCO in the field of cultural heritage protection have become possible.

In the Republic of Kazakhstan, issues in the field of cultural heritage protection are among the top priorities. One of the priorities of promoting the Republic of Kazakhstan among the 50 most competitive and dynamically developed countries in the world is to strengthen the role of culture in the process of statehood on the basis of multinational and multi-religious Republic of Kazakhstan. Today, the idea is rooted and successfully implemented in the minds of Kazakhstani society, the essence of which is that a Kazakhstani should be not only healthy and educated, but, above all, cultural.

Key words: *cultural heritage protection, cultural heritage object, monument.*

Кожен елемент культурної спадщини, кожен археологічний об'єкт є складовою частиною історичного цілого, «життєво важливим для пізнання історії людства» [1], і в своєму історичному та культурному значенні вони єдині й неповторні. Їх втрату відшкодувати неможливо. Тому зберігати культурну спадщину – право та обов'язок кожного народу, оскільки особа суспільства відбивається в цінностях, які є джерелом творення.

На початку ХХ ст. ініціатива окремих приватних осіб і громадських організацій сприяла постановці питання про збереження пам'яток культурної спадщини як джерела колективної пам'яті. Колізії ХХ ст., що призвели до цілеспрямованого і недбалого знищення й руйнування, допомогли усвідомити неоціненне значення культурної спадщини та необхідність її охорони.

Основною міжнародною міжурядовою організацією, яка займається вирішенням широкого кола проблем міжнародного культурного і наукового співробітництва, включаючи охорону пам'яток культурної спадщини, є Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), заснована у 1946 р. Її діяльність поширюється фактично на всі країни світу. Попередницею ЮНЕСКО була Міжнародна організація інтелектуальної співпраці, яка перебувала в системі Ліги Націй. Відповідно до пункту 2 статті 1 свого Статуту ЮНЕСКО «допомагає збереженню, прогресу і поширенню знань, піклуючись про збереження й охорону загальної спадщини людства – книг, творів мистецтва та інших пам'яток історичної і наукової цінності, а також рекомендує зацікавленим народам укладення відповідних міжнародних конвенцій» [2].

Діяльність ЮНЕСКО з охорони пам'яток культурної спадщини здійснюється в декількох напрямках. Особливо важливою є її нормотворча діяльність. Починаючи з 1950-х рр. ЮНЕСКО прийняла численні рекомендації і низку міжнародних конвенцій у сфері охорони культурної спадщини (у зв'язку з різницею в термінології під «культурною спадщиною» розуміється також «історико-культурна спадщина», «пам'ятки історії та культури» тощо): 1) Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.); 2) Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.); 3) Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (2001 р.) [3].

За даними на 2020 р. ратифікація Конвенцій ЮНЕСКО «Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» (1954 р.) і «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972 р.) досягла двох третин від максимально можливого рівня прийняття міжнародних конвенцій, ратифікація Конвенції 1972 р. досягла 90 %. Найвищий рівень ратифікації відзначається в Європі [4]. Більшість держав-учасниць СНД ратифікувала Конвенції ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини. До країн, які не підписали жодну з цих конвенцій, відносяться Бутан, Чад, Еритрея, Гвінея-Бісау, Лесото, Ліберія,

Молдова, Намібія, Руанда, Сьєрра-Леоне, Сінгапур, Сомалі, Тринідад і Тобаго, Об'єднані Арабські Емірати [4].

Іншим напрямом діяльності ЮНЕСКО є проведення міжнародних кампаній з метою охорони визначних пам'яток на всіх континентах нашої планети. Аж до 1960-х рр. було загальноприйнято, що відповідальність за збереження пам'яток культурної спадщини покладалася тільки на державу, в межах кордонів якої вони знаходилися. Проте, кампанія щодо збереження пам'яток стародавньої Нубії (в Єгипті) дала життя новій концепції, згідно з якою ці пам'ятки є частиною культурної спадщини всього людства а, отже, предметом турботи всього міжнародного співтовариства і ЮНЕСКО. Сама держава (в цьому випадку Єгипет) має нести на собі більшу частину тягаря й продовжувати виконувати всі ті зобов'язання, які вона взяла на себе в період цієї кампанії [5].

У ХХ ст. завдяки тому, що пам'ятки культурної спадщини окремих народів були визнані важливими для всього людства, врятовані від зникнення і відновлені. Серед них найцінніші пам'ятки світової історії та культури: Мохенджо-Даро, Карфаген, острів Філе на Нілі, Боробудур на Яві, древні святилища ацтеків тощо.

Одним з напрямів діяльності ЮНЕСКО також є сприяння розвитку міжнародного наукового співробітництва з питань збереження та реставрації пам'яток.

Питаннями охорони пам'яток культурної спадщини займаються також різні міжнародні неурядові організації, які здійснюють тісну співпрацю з ЮНЕСКО. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС), заснована в 1965 р., ставить перед собою мету сприяти вивченню та збереженню пам'яток і визначних місць, пробуджувати інтерес влади й населення всіх країн до їх пам'яток та культурної спадщини в цілому. ІКОМОС має консультативний статус категорії А при ЮНЕСКО. Це означає, що між цією міжнародною організацією та органами ЮНЕСКО здійснюється співробітництво і проводяться взаємні консультації [2].

Таким чином, головним досягненням минулого століття в пам'яткоохоронній галузі є визнання частиною спільної спадщини всього людства культурного надбання кожної країни, що вимагає міжнародного правового захисту та охорони. Міжнародне співтовариство внесло значний внесок у справу охорони пам'яток минулого: були створені спеціальні міжнародні організації з питань охорони пам'яток культурної спадщини і розроблена міжнародна нормативно-правова база, яка стала фундаментом для побудови національного законодавства у сфері охорони культурної спадщини й не втратила свою актуальність і донині, а роль держави у вказаній сфері стала однією з найголовніших.

Найзначніший процес сучасного світу – економічна і культурна глобалізація, яка робить істотний вплив на проблеми формування та реалізації політики у сфері охорони культурної і, зокрема, археологічної спадщини. На початку XXI ст. збереження пам'яток культурної спадщини є живим питанням. Так, реальна ситуація, що склалася в галузі охорони археологічних пам'яток, викликає міжнародну тривогу. Збереженню археологічної спадщини передують три основні чинники: природне руйнування, знищення в результаті господарської діяльності (антропогенне руйнування) і цілеспрямовані грабіжницькі розкопки археологічних пам'яток. До цього можна додати і недостатню інформованість громадськості про важливість збереження пам'яток культурної спадщини та наслідки їх фізичного руйнування. На сьогодні міжнародне співтовариство приділяє багато уваги саме проблемі розкрадання археологічної спадщини [6].

З розпадом СРСР характер справжнього буму в 1990-х рр. придбала діяльність «чорних археологів», особливо в Україні. Репутацію великого постачальника археологічної контрабанди в очах міжнародного музейного співтовариства поступово набуває Російська Федерація. За оцінками дослідників, кількість середньовічних речей з Гньоздівського археологічного комплексу під Смоленськом, «викинутих» на ринок за 90-ті рр. минулого століття, можна порівняти з музейною колекцією, зібраною за 130 років

наукових розкопок [6]. З поширенням та удосконаленням металодетекторів і георадарів об'єктом грабіжницьких розкопок все частіше стають археологічні пам'ятки Західної Європи.

Державні структури, у віданні яких перебуває охорона культурної спадщини на Заході, оперативно реагують на нову небезпеку. Проте, масштаби грабіжницької активності на древніх пам'ятках Західної Європи незмірно скромніші, ніж в країнах СНД. Тому основний потік археологічної контрабанди спрямований зі сходу на захід (з країн СНД в Західну Європу і США).

У зв'язку з цим, збереження археологічної спадщини для майбутніх поколінь розглядається світовою спільнотою як глобальне завдання. Рішення задач із забезпечення схоронності археологічних пам'яток як об'єктів інформації та щодо забезпечення умов для вивчення об'єктів археологічної спадщини неможливо здійснювати без державної регламентації і підтримки [7].

Процес глобалізації знаходить своє відображення, перш за все, в розробці нових тенденцій збереження матеріальних і нематеріальних видів культурної спадщини. Одним з перших новаторських методів пропаганди та підтримки об'єктів культурної спадщини стала поява у 1978 р. першого Списку всесвітньої спадщини людства. Спочатку вказаний список був як засіб для надання оперативної підтримки, проте поступово він придбав інше значення – сприяти визнанню міжнародною громадськістю особливої важливості об'єктів, включених до нього. Все чіткіше позначення саме такого значення цього списку, який часто називають «збором чудес світу» або «перлинами в короні», не тільки привернуло з роками підвищений інтерес до нього з боку світової спільноти, а й породило свого роду дух змагання, більше того – з'явилося гостре суперництво між країнами-учасницями Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.) [8].

Все більше визнання значущості та престижності культурної спадщини в сучасному світі зробило її складовою частиною іміджу, який прагнуть створити собі різні країни. Пропорція між числом пропонованих і вже занесених раніше до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (далі – Список ЮНЕСКО) об'єктів

не зменшується. Внаслідок цього Список став хорошим індикатором зміненого ставлення світової спільноти до культурної спадщини людства. Станом на 2020 р. до Списку ЮНЕСКО занесено 878 об'єктів із 145 країн [9]. Держави, на території яких розташовані об'єкти зазначеного списку, беруть на себе зобов'язання з їх збереження.

Проте, сам факт включення того чи іншого об'єкта до Списку ЮНЕСКО став поступово здобувати більше значення, ніж реальна діяльність з його охорони. У зв'язку з цим, окремі країни-учасниці Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.) побоювалися того, що всі завдання звелися, в кінцевому рахунку, до складання лише стереотипного переліку «скарбниць», а робота ЮНЕСКО зосередиться на «найважливіших» пам'ятках «провідних» цивілізацій, а інші світові культури залишаться без уваги. Ця обставина дала імпульс на зміну поняття «культурна спадщина». Розвиток наукової думки привів до заперечення виключно «монументалістського» підходу і прийняття більш антропологічного, глобального підходу для включення до Списку ЮНЕСКО матеріальних свідчень існування різних культур людства. Аналогічний підхід простежується в історії мистецтва та архітектури, археології, антропології й етнографії [10]. Так, наприклад, археологічні знахідки прагнуть зберегти не тільки в музейних колекціях. Пріоритетною стає тенденція фізичного збереження нерухомих археологічних об'єктів в ландшафті древніх поселень, могильників, залишків виробничих споруд і культових об'єктів [6].

Сучасна практика збереження культурної спадщини знаходить своє втілення в реалізації наступних успішних проектів, рекомендованих в якості прикладів для всіх країн світу:

- 1) «Збереження культурної спадщини і новий розвиток міст: приклад міста Нагаяма» (для відновлення маленького японського міста XVI ст. був розроблений проект на основі відродження культурної спадщини міста та створення культурної індустрії, заснованої на традиційних і сучасних технологіях виробництва виробів зі скла) [4];

2) проект ЮНЕСКО «Розвиток інтегрованих громад і збереження культурної спадщини місцевими зусиллями» (Ця програма була розроблена і перевірялася в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основний підхід – надання населенню, що проживає в містах культурної спадщини і по сусідству, провідну роль, як в розробці політики збереження, так і в безпосередньому управлінні цими місцями. Передбачається заохочення участі громад у збереженні культурної спадщини, особливо в містах, за рахунок публічного або особистого партнерства в галузі економічного використання культурної спадщини та формування етики користування спадщиною. Програми публічних археологічних розкопок, які спираються на місцеві школи і відкриті для участі всієї громади, довели свою корисність у сфері формування етики користування спільною культурною спадщиною.) [4];

3) «Програма спостереження за світовими пам'ятками» (З 1995 р. Фонд світових пам'яток публікує кожні два роки Список 100 історичних місць, яким загрожує найбільша небезпека пошкодження або зникнення. Це не постійний список, на відміну від Списку ЮНЕСКО, а список, який висловлює стурбованість загрозливим становищем деяких важливих історичних місць в конкретний період.) [4];

4) проект «Карта ризику для культурної спадщини в Італії» (В Італії поки немає повного опису пам'яток культурної спадщини, у зв'язку з цим була створена Карта ризику, на якій схема точного розташування об'єктів культурної спадщини Італії накладається на систему географічної інформації. Інформація про небезпеку для пам'яток поділяється на категорії: дані про стійкість споруд, фактори навколишнього середовища, антропогенну небезпеку. Призначення цієї карти полягає в створенні такої собі «системи цивільного захисту».) [4].

З середини 1990-х рр. посилюється інтерес до збереження культурної спадщини, обумовлений усвідомленням народів своєї етнічної ідентичності. І це усвідомлення пробуджується. Сьогодні багато націй глибоко усвідомили гостру необхідність дій із захисту та збереження своїх унікальних форм культурного вираження. Вся цінність культурної спадщини для кожної

конкретної місцевості все більш усвідомлюється на тлі феномена «глобалізації».

Нові підходи до перспективи збереження культурної спадщини з економічної точки зору виражаються в концепції культурного капіталу, коли культурна спадщина розглядається як накопичене нерухоме майно та містить збалансовану оцінку одночасно культурної та економічної цінності об'єктів культурної спадщини.

Таким чином, на сьогодні, коли з'являються нові тенденції і реалізуються проекти в практиці збереження культурної спадщини, визначення самого поняття «збереження культурної спадщини» набуває більш широкого змісту. Традиційно воно обмежувалося правовими, науковими й технічними засобами з метою зупинити або запобігти руйнуванню об'єктів та пам'яток культурної спадщини. У більш широкому сенсі збереження культурної спадщини повинно включати в себе інтерпретацію поняття «культурна спадщина», її списки, глибокі роздуми про ставлення до культурної спадщини і турботу про неї, політичні й правові заходи та рушійні сили на її підтримку, фінансування всієї діяльності зі збереження культурної спадщини.

Казахстанський народ має багатовікову історію, є володарем культурної спадщини, яка увійшла до скарбниці світової цивілізації. За кількістю і різноманітністю пам'яток Республіка Казахстан не поступається багатьом державам Середземномор'я та Близького Сходу. Археологічні знахідки підтверджують високий рівень розвитку цивілізації осіло-землеробської і кочової культур древніх племен, які населяли територію Республіки Казахстан – скіфів, саків, савроматів, гунів, усунів, кангли (I тисячоліття до н. е.), а потім тюрків, карлуків, огузів, кіпчаків [11].

Економічні, політичні, соціальні зміни, які відбуваються в Казахстані наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, привели до якісних змін у ставленні держави і суспільства до культурної спадщини.

Сучасний стан культурної спадщини вказаної республіки характеризується здійснюваним державою комплексом заходів із збереження і розвитку

багатовікових традицій, відкриттям нових пам'яток культурної спадщини, реставрацією мавзолеїв, старовинних мечетей, створенням нових історико-культурних музеїв-заповідників, виявленням архівних документів, які мають історичне значення в культурній спадщині народів Казахстану.

Закон «Про національну безпеку Республіки Казахстан» [12], прийнятий у 2012 р., серед основних загроз національній безпеці називає втрату культурної і духовної спадщини народу Республіки Казахстан (стаття 6).

Основні документи, що визначають державну політику у вказаній сфері, були розроблені і прийняті на рубежі ХХ – ХХІ століть [13].

За ступенем культурної значимості пам'ятки поділяються на наступні види, що відповідає загальноприйнятій класифікації:

- пам'ятки історії та культури міжнародного значення, які представляють історичну, наукову, архітектурну, художню і меморіальну цінність та включені до Списку всесвітньої культурної і природної спадщини;

- пам'ятки історії та культури республіканського значення, які представляють історичну, наукову, архітектурну, художню і меморіальну цінність й мають особливе значення для історії та культури країни;

- пам'ятки історії та культури місцевого значення, які представляють історичну, наукову, архітектурну, художню і меморіальну цінність й мають особливе значення для історії та культури областей (міст республіканського значення, столиці), районів (міст обласного значення).

Пам'ятки є сполучною ланкою між поколіннями через збереження й примноження традицій і цінностей самобутньої культури. Вони, як одна з найважливіших складових частин культурної спадщини, виконують важливі соціальні функції, служать меті розвитку науки, освіти та культури, формування почуття патріотизму, ідейно-морального й естетичного виховання.

Система органів державного управління у сфері охорони культурної спадщини почала формуватися в радянський період, остаточно сформувалася після проголошення Казахстаном незалежності [14].

Державне управління у сфері охорони культурної спадщини в Республіці Казахстан здійснюють: Уряд Республіки Казахстан; місцеві виконавчі органи областей (міст республіканського значення, столиці), районів (міст обласного значення); уповноважений орган.

Облік об'єктів культурної спадщини забезпечують місцеві виконавчі органи. Облік здійснюється шляхом складання облікової картки об'єкта культурної спадщини. Необхідно зазначити, що для об'єктів, які входять до складу ансамблю як комплексу об'єктів культурної спадщини, облікова картка складається окремо по кожному об'єкту. Вона доповнюється по мірі отримання нових даних, які оформлюються окремим вкладишем.

Виявлені об'єкти культурної спадщини включаються до списку попереднього обліку. Згідно з пунктом 8 Правил виявлення, обліку, надання статусу пам'ятникам історії та культури, а також позбавлення їх цього статусу, затверджених постановою Уряду Республіки Казахстан від 02 листопада 2007 р. № 1032 [15], до прийняття остаточного рішення про їх статус, виявлені об'єкти культурної спадщини підлягають охороні нарівні з пам'ятками культурної спадщини.

Факт визнання об'єктів культурної спадщини пам'ятками культурної спадщини закріплюється затвердженням їх в Державному списку пам'ятників історії та культури міжнародного, республіканського і місцевого значення, який підлягає обов'язковому офіційному опублікуванню.

Більше 75 років Казахстан є членом ЮНЕСКО. Але після проголошення незалежності республіки контакти з ЮНЕСКО значно активізувалися і з відкриттям в грудні 1994 р. Офісу ЮНЕСКО в Алмати стали більш національно орієнтованими [16]. Як наслідок, стали можливі певні досягнення у взаємовідносинах зазначеної республіки та ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини. На 27-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відбулася в Парижі в червні-липні 2003 р., за пропозицією Республіки Казахстан і рекомендацією Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць (ІКОМОС) Мавзолей Ходжі Ахмеда Яссауї був включений до Списку ЮНЕСКО.

На 28-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відбулася влітку 2004 р. в Китаї, було прийнято рішення про включення до Списку ЮНЕСКО «петрогліфів археологічного ландшафту Тамго-ли». У 2008 р. 32-а сесія Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Квебеку (Канада) включила до вказаного переліку унікальну пам'ятку природи – об'єкт «Сари-Арка (степи й озера) Північного Казахстану» (Наурузумський і Коргалжинський заповідники), який став першим природним об'єктом Центральної Азії в Списку ЮНЕСКО. Помітною подією у відносинах Казахстану і ЮНЕСКО стало підписання 27 серпня 2001 р. «Плану дій» з археологічних розкопок і консервації стародавнього городища Отрар [9]. Включення до престижного Списку ЮНЕСКО свідчить про те, що унікальна природна і культурна спадщина Республіки Казахстан викликає інтерес міжнародної спільноти.

В означеній республіці питання у сфері охорони культурної спадщини належать до першочергових. Одним із пріоритетів просування Казахстану до числа 50-ти найбільш конкурентноздатних і динамічно розвинених держав світу є зміцнення ролі культури в процесі становлення державності країни на основі багатонаціональності та багатоконфесійності Республіки Казахстан [10]. На сьогодні в свідомості казахстанського суспільства вкоренилася й успішно реалізовується ідея, суть якої полягає в тому, що казахстанець повинен бути не тільки здоровим та освіченим, але, перш за все, культурним. І це не просто слова. Щорічно з державного бюджету виділяються значні кошти на культуру, в тому числі на реставрацію об'єктів культурної спадщини.

Значна увага в Казахстані приділяється питанням підтримки в належному стані пам'яток археології.

У 2004 р. прийнята цільова державна програма «Маден мура» («Культурна спадщина»), спрямована на збереження і розвиток культурної спадщини. У результаті реалізації цієї програми підготовлений Державний список пам'яток історії та культури Казахстану, в який входять 218 об'єктів. Система охорони культурної спадщини в Республіці Казахстан динамічно розвивається, зокрема,

проводиться робота зі створення національного реєстру археологічних об'єктів, що є власністю держави.

На сьогодні, точно не відомо, скільки в Казахстані археологічних пам'яток. За одними даними, їх 15 тис., інші оцінюють кількість археологічних пам'яток в 25 тис., треті говорять про 50 тис. пам'яток [17]. Тому сьогодні проводиться робота зі створення реєстру пам'яток археології та історії. Вже видано три Зводи пам'яток по Південно-Казахстанській і Жамбильській областях, а також по місту Алмати [18].

Одним з нових підходів до збереження культурної спадщини, що реалізуються в Республіці Казахстан, є проект ЮНЕСКО «Мережа Спадщина» [19, 20]. Метою проекту є створення електронної мережі серед інститутів культури в Центральній Азії; збереження й підтримка природної і культурної спадщини Центральної Азії через розбудову веб-сайтів, випуску компакт-дисків, організації віртуальних виставок і дистанційної освіти. «Мережа Спадщина» – це телекомунікаційна мережа з природної, історичної і культурної спадщини країн Центральної Азії, втілена як спільнота віртуальних музеїв Центральної Азії і що претендує стати електронним уособленням «Шовкового шляху» [21, 22]. В рамках означеного проекту до співпраці, розвитку, професійних обмінів та розширення присутності в Інтернеті запрошуються науково-дослідні інститути, музеї, галереї, бібліотеки, університети, а також ділові кола. Центральний державний музей, Інститут археології, Державний музей образотворчих мистецтв, Археологічний музей є казахстанськими учасниками, які реалізують вказаний проект [16].

Збереження і відтворення культурної спадщини створює необхідні умови духовного та інтелектуального розвитку казахстанського суспільства, що прагне гідно представляти Республіку Казахстан в світовому співтоваристві.

Список використаних джерел та літератури

1. Європейська конвенція Ради Європи «Про охорону археологічної спадщини» (переглянута). Валлетта, 16 січня 1992. URL: archaeology-russia.org/laws/ets66.shtml.

2. Богуславський М. М. Міжнародна охорона культурних цінностей. Москва: Междунар. отношения, 1979. 192 с.
3. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.). URL: www.unesco.ru/docs/gaaga.pdf.
4. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.). URL: www.unesco.ru/docs/conv_vyu.pdf.
5. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.). URL: unesco.ru/docs/convention.pdf.
6. Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (2001 р.). URL: unesco.ru/docs/russconv.pdf.
7. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.). URL: www.unesco.ru/docs/intangible-convention.pdf.
8. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2005 р.). URL: unesco.ru/files/docs/Convention_Diversity%20of%20Cultural%20Expressions_2005_official_rus.pdf.
9. Ратифіковані документи: конвенція ЮНЕСКО з питань культури і МОП, з трудових відносин (1999 р.). *Всесвітня доповідь по культурі. 2000+: Культурне розмаїття: конфлікт і плюралізм*. М.: Магістр-Пресс: ЮНЕСКО, 2000. 416 с.
10. Бученакі М. План дій ЮНЕСКО з консервації і реставрації пам'яток культури. *Всесвітня доповідь по культурі. 2000+: Культурне розмаїття: конфлікт і плюралізм*. М.: Магістр-Пресс: ЮНЕСКО, 2000. С. 146.
11. Байпаков К. М. Западнотюркський и Тюркешський каганаты: тюрки и согдийцы, степь и город. Алматы, 2010.
12. Казахстанская правда. 2012. № 19–20. 17 января.
13. Сборник нормативных правовых актов, регулирующих сферу культуры в Республике Казахстан. Сост.: Министерство культуры и информации Республики Казахстан. Астана, 2008. 165 с.
14. Вишнева О. Формирование системы государственных учреждений в СССР в области охраны памятников истории и культуры. *Жуасовские чтения – 13: материалы республиканской научно-теоретической конференции*. Караганда: ТОО «Гласир», 2009. С. 26–30.
15. Казахстанская правда. 2007. № 181. 20 ноября.
16. Макаров Н. А. Грабіжницькі розкопки як фактор знищення археологічної спадщини Росії. «Круглий стіл» Ради Федерації «Збереження археологічної спадщини Росії». Інформаційні документи. М., 19 березня 2004 р.
17. Склярєвський М. Я. Проблеми охорони та збереження об'єктів археологічної спадщини. *Круглий стіл Ради Федерації «Збереження археологічної спадщини Росії»*. Інформаційні документи. М., 19 березня 2004 р.
18. Леві-Стросс Л. Нові уявлення про культурну спадщину і Конвенція з всесвітньої спадщини. *Всесвітня доповідь по культурі. 2000+: Культурне розмаїття: конфлікт і плюралізм*. М.: Магістр-Пресс: ЮНЕСКО, 2000. С. 154.
19. World Heritage List. URL: whc.unesco.org/en/list.

20. Казахстан на порозі нового ривка вперед у своєму розвитку. Стратегія входження Казахстану до числа 50-ти найбільш конкурентноздатних країн світу. Послання Президента Республіки Казахстан Н. Назарбаєва народу Казахстану. Казахстанська правда. 2006. 2 березня (№ 45–16).

21. Діяльність Представництва ЮНЕСКО в Казахстані. URL: unesco.kz/publications/newsletter/news3rus.pdf.

22. Інформаційне агентство «Казахстан сьогодні». Астана. 23 жовтня 2007.

References

1. Yevropejs'ka konventsiiia Rady Yevropy «Pro okhoronu arkheolohichnoi spadschyny» (perehliannya) [European Convention of the Council of Europe «On the Protection of the Archaeological Heritage» (revised)]. Valletta, January 16, 1992. URL: archaeology-russia.org/laws/ets66.shtml. [in Malta].

2. Boguslavsky M. (1979). *Mizhnarodna okhorona kul'turnykh tsinnostej* [International protection of cultural values]. M.: International. relations, 1979. 192 p. [in Russian].

3. Konventsiiia pro zakhyst kul'turnykh tsinnostej u vypadku zbrojnoho konfliktu (1954 r.) [Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (1954)]. URL: www.unesco.ru/docs/gaaga.pdf. [in Ukrainian].

4. Konventsiiia pro zakhody, spriamovani na zaboronu i zapobihannia nezakonomu vvezenniu, vyvezenniu ta peredachi prava vlasnosti na kul'turni tsinnosti (1970 r.) [Convention on Measures to Prohibit and Prevent the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property (1970)]. URL: www.unesco.ru/docs/conv_vyu.pdf. [in Ukrainian].

5. Konventsiiia pro okhoronu vsesvitn'oi kul'turnoi i pryrodnoi spadschyny (1972 r.) [Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972)]. URL: unesco.ru/docs/convention.pdf. [in Ukrainian].

6. Konventsiiia pro okhoronu pidvodnoi kul'turnoi spadschyny (2001 r.) [Convention for the Protection of the Underwater Cultural Heritage (2001)]. URL: unesco.ru/docs/russconv.pdf. [in Ukrainian].

7. Konventsiiia pro okhoronu nematerial'noi kul'turnoi spadschyny (2003 r.) [Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)]. URL: www.unesco.ru/docs/intangible-convention.pdf. [in Ukrainian].

8. Konventsiiia pro okhoronu ta zaokhochennia rozmaittia form kul'turnoho samovyrazhennia (2005 r.) [Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005)]. URL: unesco.ru/files/docs/Convention_Diversity%20of%20Cultural%20Expressions_2005_official_rus.pdf. [in Ukrainian].

9. Ratyfikovani dokumenty: konventsiiia YuNESKO z pytan' kul'tury i MOP, z trudovykh vidnosyn (1999 r.). Vsesvitnia dopovid' po kul'turi. 2000+: Kul'turne rozmaittia: konflikt i pliuralizm [Ratified documents: UNESCO Convention on Culture and the ILO, on Labor Relations (1999). World Report on Culture. 2000+: Cultural Diversity: Conflict and Pluralism]. M.: Master-Press: UNESCO, 2000. 416 p. [in Russian].

10. Buchenaki M. (2000). *Plan dij YuNESKO z konservatsii i restavratsii pam'iatok kul'tury. Vsesvitnia dopovid' po kul'turi. 2000+: Kul'turne rozmaittia: konflikt i pliuralizm* [UNESCO Action Plan for the Conservation and Restoration of Cultural Monuments. World Report on Culture. 2000+: Cultural Diversity: Conflict and Pluralism]. M.: Master-Press: UNESCO, 2000. S. 146. [in Russian].

11. Baipakov K. (2010). *Zapadnotiurkskyj y Tiurheshskyj kahanaty: tiurky y sohdyjtsy, step' y horod* [West Turkic and Turgesh kaganates: Turks and Sogdians, steppe and city]. Almaty, 2010. [in Kazakhstan].

12. Kazakhstanskaia pravda [Kazakhstanskaya Pravda]. 2012. № 19–20. January 17. [in Kazakhstan].

13. Sbornyk normatyvnykh pravovykh aktov, rehulyruiuschykh sferu kul'tury v Respublyke Kazakhstan [Collection of normative legal acts regulating the sphere of culture in the Republic of Kazakhstan]. Compiled by: Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan. Astana, 2008. 165 p. [in Kazakhstan].

14. Vishneva O. (2009). *Formyrovanye systemy hosudarstvennykh uchrezhdenyj v SSSR v oblasti okhrany pamiatnykov ystoryy y kul'tury. Zhuasovskye chtenyia – 13: materyaly respublykanskoy nauchno-teoretycheskoj konferentsyy* [Formation of the system of state institutions in the USSR in the field of protection of historical and cultural monuments. Zhuasovskie readings – 13: materials of the republican scientific-theoretical conference]. Karaganda: LLP «Glazir», 2009. S. 26–30. [in Kazakhstan].

15. Kazakhstanskaia pravda [Kazakhstanskaya Pravda]. 2007. № 181. November 20. [in Kazakhstan].

16. Makarov N. (2004). *Hrabizhnyts'ki rozkopky iak faktor znyschennia arkheolohichnoi spadschyny Rosii. «Kruhlyj stil» Rady Federatsii «Zberezhenia arkheolohichnoi spadschyny Rosii». Informatsijni dokumenty* [Robbery excavations as a factor in the destruction of Russia's archaeological heritage. «Round table» of the Federation Council «Preservation of Russia's archaeological heritage». Information documents]. March 19, 2004. [in Russian].

17. Sklyarevsky M. (2004). *Problemy okhorony ta zberezhenia ob'iektiv arkheolohichnoi spadschyny. Kruhlyj stil Rady Federatsii «Zberezhenia arkheolohichnoi spadschyny Rosii». Informatsijni dokumenty* [Problems of protection and preservation of archaeological heritage. «Round table» of the Federation Council «Preservation of the archaeological heritage of Russia». Information documents]. Moscow, March 19, 2004. [in Russian].

18. Levi-Strauss L. (2000). *Novi uiavlennia pro kul'turnu spadschynu i Konventsia z vsesvitn'oi spadschyny. Vsesvitnia dopovid' po kul'turi. 2000+: Kul'turne rozmaittia: konflikt i pliuralizm* [New ideas about cultural heritage and the World Heritage Convention. World Report on Culture. 2000+: Cultural Diversity: Conflict and Pluralism]. M.: Master-Press: UNESCO, 2000. S. 154. [in Russian].

19. World Heritage List. URL: whc.unesco.org/en/list. [in England].

20. Kazakhstan na porozi novoho ryvka vpered u svoiemu rozvytku. Stratehiia vkhodzhenia Kazakhstanu do chysla 50-ty najbil'sh konkurentnozdatnykh krain svitu. Poslannia Prezydenta Respubliky Kazakhstan N. Nazarbaieva narodu Kazakhstanu [Kazakhstan is on the verge of a new leap forward in its development.

Kazakhstan's strategy to become one of the 50 most competitive countries in the world. Message of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev to the people of Kazakhstan]. Kazhstanskaya Pravda. 2006. March 2 (№ 45–16). [in Kazakhstan].

21. Diial'nist' Predstavnytstva YuNESKO v Kazakhstani [Activities of the UNESCO Office in Kazakhstan]. URL: unesco.kz/publications/newsletter/news3rus.pdf. [in Kazakhstan].

22. Informatsijne ahentstvo «Kazakhstan s'ohodni» [Information Agency «Kazakhstan Today»]. Astana. October 23, 2007. [in Kazakhstan].

Рецензенти:

Кучер В.І., д.і.н., професор

Уткін О.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 23.11.2021 р.